

Ο σχολικός κήπος ένα εργαλείο εμπύχωσης μαθητών

Χρυσή Κ. Πυρουνάκη

Δασκάλα του 1/θ Δ.Σ. Αγίου Βασιλείου Σειρών Καλαβρύτων

edu.cpirounaki@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρόκειται για ένα σχέδιο εργασίας που υλοποιήθηκε στο μονοθέσιο δημοτικό σχολείο του Αγ. Βασιλείου στην κοιλάδα του Λάδωνα, στην Ορεινή Αχαΐα. Το σχέδιο αυτό πραγματοποιήθηκε το σχολικό έτος 2011-12 ακολουθώντας τη στρατηγική της αναδύμενης στοχοθεσίας και διαμορφωτικής αξιολόγησης, δεν κατατέθηκε ποτέ στο Τμήμα Περιβαλλοντικών Θεμάτων του νομού και αυτή είναι η πρώτη δημόσια παρουσίασή του. Ο Σχολικός Κήπος έχει ενδιαφέρον, γιατί κατόρθωσε να γίνει επίτευγμα των ίδιων των μαθητών και της Τοπικής Κοινότητας. Το σχολικό Κόμποστ, το ζύλινο παρτέρι με τις μαργαρίτες, τους βασιλικούς και τις φραουλιές, ο Λαχανόκηπος με τα μαρούλια, τις κολοκυθιές και τις βιολογικές ντομάτες, το Γκαζόν και το Δεντρόσπιτο αποδεικνύουν πως τα **βιωματικά περιβαλλοντικά προγράμματα** είναι ένα από τα σημαντικότερα **διαθεματικά παιδαγωγικά εργαλεία** που διαθέτει ένας δάσκαλος. [Ο Σχολικός Κήπος είναι 1 από τα 6 θεματικά ετήσια Σχέδια Εργασίας που συνθέτουν τη Χρωματική Αγωγή, μια εφαρμοσμένη μαθητοκεντρική ολική προσέγγιση διδασκαλίας που με κέντρο τη φύση και τις τέχνες κατορθώνει να μεταμορφώνει το Σχολείο σε Τόπο Χαράς & Γνώσης]

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Σχολικά προγράμματα Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εμπύχωση, Χαρά, Φύση, Τέχνες, Μαθητοκεντρική Διδασκαλία, Ολική Προσέγγιση, Σχέδιο Εργασίας, διαθεματικότητα, περιβάλλον, Λαχανόκηπος, Ανθόκηπος, Κόμποστ, Δεντρόσπιτο, αναδύμενη στοχοθεσία, διαμορφωτική αξιολόγηση, μονοθέσιο δημοτικό

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το μονοθέσιο Δημοτικό Σχολείο του Αγίου Βασιλείου Σειρών στα Καλάβρυτα είναι ένα απομονωμένο δυσπρόσιτο που αριθμεί 7 μαθητές, ένα από τα ελάχιστα στη χώρα που γλίτωσαν από τον πυρετό συγχωνεύσεων του Καλλικράτη II.

Άλλη μία ιδιαιτερότητα αυτού του δημοτικού είναι πως οι μαθητές του μεταφέρονται όλοι με ταξί

από διάσπαρτα σπίτια στους γύρω λόφους. Οι γονείς τους είναι κατά πλειοψηφία κτηνοτρόφοι και η έννοια του χωριού έχει πια σχεδόν καταλυθεί, καθώς οι οικισμοί είναι εξαιρετικά αραιοκατοικημένοι λόγω της έντονης εσωτερικής μετανάστευσης των προηγούμενων δεκαετιών σε πόλεις όπως η Τρίπολη, η Πάτρα και η Αθήνα. Τα παιδιά όμως δε δείχνουν να νοιάζονται για όλα αυτά. Είναι χαρούμενα στη φύση παρέα με τα κατσικάκια τους. Ευτυχισμένα και αγνά ακόμα, σαν παιδιά άλλου καιρού.

Το σχολείο του Αγίου Βασιλείου είναι χτισμένο σε ένα υπερυψωμένο κτήμα πάνω από το δρόμο. Είναι περιφραγμένο με κυπαρίσσια και η χωμάτινη αυλή του έχει τρεις καρυδιές και άλλα όμορφα φυλλοβόλα δέντρα. Σε απόσταση αναπνοής από το σχολείο βρίσκεται ο Σειραίος -ένας παραπόταμος του Ερύμανθου- με τα αμέτρητα πλατάνια του να τον συνοδεύουν μέχρι τα Τριπόταμα.

A. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΔΡΑΣΕΩΝ

Το πρόγραμμα που υλοποιήσαμε βασίστηκε σε 2 παράλληλους άξονες. Οι στόχοι μας ήταν αναδυόμενοι, η προσέγγισή αποκλειστικά διαθεματική και η μέθοδος αξιολόγησης διαμορφωτική για κάθε δράση του σχεδίου που εφαρμόσαμε. (Ματσαγγούρας, 2003).

Και οι δύο παράλληλοι άξονες εντάχθηκαν στο ωρολόγιο πρόγραμμα του μονοθέσιου σχολείου και είχαν σκοπό να οδηγήσουν τους μαθητές και σε βιωματική εμπλοκή στα μαθήματα της Μελέτης του Περιβάλλοντος, στη Γλώσσα, στη Φυσική, τη Γεωγραφία, τα Μαθηματικά, την Αισθητική αλλά και τη Φυσική Αγωγή. (Steiner, 1996)

1^{ος} Άξονας Δράσης - Περιβαλλοντικές Δράσεις στο ποτάμι

Οι σκοποί του 1^{ου} Άξονα ήταν κατά βάση περιβαλλοντικοί, αλλά τους συνδύασαμε με κάποιους «κοινωνικο-συναισθηματικούς ενισχυτές» ώστε να φτιάξουμε μια πιο ενδιαφέρουσα και γλαφυρή εμπειρία για τους μαθητές μας (Goleman, 2006):

- Για την εξοικείωση με το παραποτάμιο πλατανόδασος, σχεδιάσαμε ομαδικά **συνεργατικά παιχνίδια** κρυμμένου θησαυρού, όπου οι μαθητές θα έλυναν γρίφους και θα περνούσαν φυσικές δοκιμασίες ελέγχοντας υπάρχουσες γνώσεις και δεξιότητες.
- Για την **ανάδειξη της γλωρίδας και της πανίδας** του ποταμού, επιλέξαμε να συνεργαστούμε με το γειτονικό 1/θ Δημοτικό Τριποτάμων και το ΚΠΕ Κλειτορίας σε μία ημήμερη Δράση Μετρήσεων & Παρατήρησης μικροοργανισμών.
- Για την **ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης** των μαθητών, θελήσαμε να υιοθετήσουμε το ποτάμι δίπλα στο σχολείο μας και να οργανώσουμε 3 εποχιακούς καθαρισμούς με μαθητική ομάδα καταγραφής απορριμμάτων.

2^{ος} Άξονας Δράσης - Δημιουργία Σχολικού Κήπου

Οι σκοποί του 2^{ου} Άξονα ήταν συμπληρωματικοί του πρώτου. Η διαμόρφωση της αυλής, του λαχανόκηπου, του ανθόκηπου και του κόμποστ αποτέλεσαν το περιβαλλοντικό όχημα για έναν σκοπό απώτερο, την εμπύχωση των μαθητών. Πρόκειται για μια αυθεντική παιδαγωγική έννοια που στοχεύει στην ενδοπροσωπική αλλά και κοινωνικοσυναισθηματική ενδυνάμωση των προσώπων που εμπλέκονται στη διαδικασία της μάθησης. (Δημητρίου-Λαγοπούλου-Νικολάου, 2007)

Είχαμε ανάγκη να πιστέψουμε στην ουτοπία. Πιστέψαμε ότι η επί 60 χρόνια χωμάτινη αυλή του σχολείου στην οποία μόνο αγκάθια φύτεωναν, μπορούσε να μεταμορφωθεί -εν καιρώ κρίσης- σε έναν κήπο αναψυχής, βιωματικής μάθησης, σε

μία όαση χαράς. Θελήσαμε να νιώσουν οι μαθητές μας ότι «όποιος αγαπά και όποιος πιστεύει, βρίσκεται τρόπος και τελικά τα καταφέρνει». Έτσι κι έγινε.

Β. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ

Οι δύο άξονες εξελίχθηκαν και αναπτύχθηκαν παράλληλα και καθ'όλη τη διάρκεια της χρονιάς, ενώ ο ένας ανατροφοδοτούσε τον άλλον.

1.Υιοθεσία και Δράσεις στο ποτάμι

Το Σεπτέμβρη του 2011 ένας ξυλογλύπτης από τη Γορτυνία δώρησε στο σχολείο μία χειροποίητη πινακίδα **Υιοθεσίας Ποταμού** για να την τοποθετήσουμε στο γεφυράκι κάτω από το σχολείο μας. Ενθουσιασμένοι οι μαθητές που ένιωσαν οι ίδιοι προστάτες του ποταμού, έδωσαν υπόσχεση να κάνουν κάτι καλό γι' αυτό μια φορά το μήνα.

Στις ώρες της **Ευέλικτης Ζώνης** κατεβαίναμε στο ποτάμι και μελετούσαμε τα δέντρα, μαζεύαμε πλατανόφυλλα για να φτιάξουμε στάμπες με δαχτυλομπογιά ή να αφηγηθούμε ιστορίες που γράφαμε ύστερα στο ημερολόγιό μας. (Gardner, 2004) Άλλες φορές αξιοποιώντας την ώρα της **Γυμναστικής** φτιάχναμε «πίστες» με φυσικά εμπόδια και ειδικές διαδρομές για να εξασκηθούμε στην

ισορροπία και το συντονισμό Στο **Κυνήγι Θησαυρού** του Φθινοπώρου οι μαθητές χρειάστηκε να συνεργαστούν και να κουβαλήσουν κορμούς στο ποτάμι για να φτιάξουν ένα γεφυράκι. «*Φοβήθηκα αλλά τα κατάφερα...*» γράφει η Μαρίνα μαθήτριά της Γ' τάξης «*να' ναι καλά η Αγγελική και ο Δημήτρης που φορούσαν γαλότσες και με*

κράταγαν και μας πέρναγαν έτσι έναν-έναν απέναντι στο ζέφωτο»

Τις Απόκριες παίξαμε άλλο ένα κυνήγι θησαυρού, με ήρωες παραμυθιού και κουστούμια αυτή τη φορά. Έπρεπε να προσανατολιστούμε, να θυμηθούμε γεωγραφικές γνώσεις, **μαθηματικά** σύμβολα και έννοιες **της φυσικής** όπως η μάζα, και ο όγκος.

Την Άνοιξη πραγματοποιήσαμε την περιβαλλοντική ημήμερησια που είχαμε σχεδιάσει με το διπλανό μονοθέσιο και το ΚΠΕ στη συμβολή του ποταμού μας με τον Ερύμανθο. Ξεκινήσαμε με μυθολογία και θεατρικό παιχνίδι, ενώ συνεχίσαμε παρατηρώντας μικροοργανισμούς στα στερεοσκόπια. Το Μάιο κάναμε και τον 3^ο προγραμματισμένο **καθαρισμό ποταμού** και συνομιλήσαμε με έναν γείτονα του σχολείου που είχαμε δει ότι πετούσε συστηματικά σιδηρικά και πλαστικά από τους στάβλους του στο ποτάμι. Του ζητήσαμε να μας βοηθήσει επειδή ήταν βαριά και εκείνος ντράπηκε και τελικά μας τα κουβάλησε στον κάδο.

2. Έργα στην αυλή

Παράλληλα με το ποτάμι όμως τα έργα είχαν ήδη ξεκινήσει και στο σχολείο.

Πριν τις φθινοπωρινές εκλογές η περσινή μας αίτηση για κτηριακά έργα από το Δήμο Καλαβρύτων είχε όχι μόνο εγκριθεί αλλά είχε ολοκληρωθεί. Ένα ξύλινο υπόστεγο με κεραμίδια, ηλιοροφή και πέτρινο διάδρομο, που αντικατέστησε το μονοπάτι λάσπης προς της εξωτερικές τουαλέτες, έγινε το μεγάλο καλό γεγονός του χωριού.

Αυτό το έργο και η εντύπωση που προκάλεσε, καθώς η οικονομική και πολιτική συγκυρία δεν ήταν ανάλογη των περιστάσεων, έφερε σε όλους μας μια απροσδόκητη αισιοδοξία και ανέλπιστες εξελίξεις. Ένας τραγουδιστής με ρίζες από το χωριό άκουσε πως καλά έργα γίνονται στο σχολείο και θέλησε να συνεισφέρει και αυτός σε ό,τι μπορούσε.

Η αλλαγή είχε ξεκινήσει.

Τολμήσαμε και το ζητήσαμε: Θέλαμε γκαζόν στην αυλή για να παίζουν τα παιδιά! Πράγματι η τοπική κοινωνία κινητοποιήθηκε και ανέλαβε δράση μπροστά στα εντυπωσιασμένα μάτια των παιδιών.

Κάποιος πατέρας παιδιού έφερε το κουρευτικό και κόψαμε τα αγκάθια, κάποιος άλλος φίλος του σχολείου από το διπλανό χωριό τη φρέζα του και ανακατέψαμε το χώμα. Τα αυτόματα ποτιστικά μπήκαν και το γκαζόν φυτεύτηκε μαζί με δύο όμορφα αναρριχώμενα στην είσοδο του σχολείου. Ο τραγουδιστής τέλος οργάνωσε μια χοροεσπερίδα και έτσι μάζεψε τα χρήματα για το γκαζόν του σχολείου.

3. Σχολικό Κόμποστ

Τη σκυτάλη του ενθουσιασμού πήραν πια οι μαθητές. Βλέποντας τους μεγάλους να ασχολούνται τόσο πολύ με το σχολείο τους άρχισαν να ζητούν επίμονα να καθαρίσουμε την πίσω αυλή από ξεχασμένες αχυρόμπαλες από την περσινή καλοκαιρινή μας γιορτή. Η ιδέα αυτή συνδυάστηκε με μία πρόταση της μικρότερης του σχολείου της Ευλαμπίας 7 χρονών. Μίλησε στην τάξη για κάτι που είδε στην τηλεόραση. «Είναι σαν ένα κουτί, που οι άνθρωποι βάζουν στα μπαλκόνια για να πετούν τις μπανάνες τους.

Κυρία, φέρνω και εγώ μπανάνες, μπορούμε να φτιάξουμε ένα;»

Μια γρήγορη ματιά στο διαδίκτυο μας έδωσε την ιδέα να χρησιμοποιήσουμε τις παλιές αχυρόμπαλες για τοιχώματα κόμποστ! Η επιχείρηση άρχισε με καρότσια και φτυάρια από γείτονες και θείους. Οι αχυρόμπαλες μετακινήθηκαν και όσες ήταν σε αποσύνθεση ανακατεύτηκαν με χώμα, ξερά φύλλα αλλά και μπανάνες. Οι σκουληκαντέρες μεταφέρθηκαν προσεκτικά στο νέο τους σπίτι και μετονομάστηκαν σε «πολύτιμους γαιοσκώληκες». Το νέο μας κόμποστ ποτίστηκε και σκεπάστηκε. Στα διαλείμματα οι μαθητές ανακάτευαν με την τσουγκράνα και το εμπλούτιζαν με ενθουσιασμό φέρνοντας κάθε μέρα νέα φρούτα.

4. Σχολικός Λαχανόκηπος

Νέα τροφή για το Κόμποστ μας ήταν τα διάφορα αγριόχορτα που είχαν φυτρώσει στη λωρίδα γης που αφήσαμε άσπαρτη από γκαζόν για να φτιάξουμε λαχανόκηπο.

Ξεπετρίσαμε και διαλέξαμε τα καλά χόρτα από τις «φαρμακουλίθρες». Οι μεγαλύτεροι

μαθητές δοκίμασαν την τσάπα και την τσουγκράνα, ενώ οι μικρότεροι ανακάτευαν με το φτυαράκι και τα γάντια του κήπου το χώμα με την χωνεμένη κοπριά, που

προσφέρθηκε να μας φέρει ο βοσκός-παπάς του γειτονικού χωριού. **Φυτέψαμε μαρουλάκια, αγγούρι, καλοκυθίες και φασολιές.** Βέβαια «κάψαμε» τις δύο γιατί πειραματιστήκαμε με το μαγιάτικο ήλιο σκεπάζοντας τις με νάιλον θερμοκηπίου. Αποδείχτηκε όμως χρήσιμο απρόοπτο και το αξιοποιήσαμε παιδαγωγικά, μελετώντας την τροχιά του ήλιου και τον προσανατολισμό του λαχανόκηπου.

Τελευταίο μας απόκτημα ένα ζευγάρι **βιολογικές ντομάτες με παραδοσιακό σπόρο** και ένα μακρύ λάστιχο, γιατί σύντομα τα ποτιστήρια δεν ήταν αρκετά να ξεδιψάσουν τα φυτά μας.

Τα διαλείμματα του σχολείου δεν ήταν ποτέ τα ίδια. Τα μικρότερα παιδιά έτρεχαν να προλάβουν το λάστιχο για να ποτίσουν το λαχανόκηπο, ενώ χάζευαν το νερό να προχωρά στα αυλάκια. Οι μεγαλύτεροι σύντομα έφτιαξαν **ομάδες καταγραφής** και δύο φορές την εβδομάδα σημείωναν και παρουσίαζαν το ύψος, το πλάτος και την παραγωγή του κάθε φυτού. Η διαχείριση δεδομένων και οι δεκαδικοί αριθμοί εμπεδώθηκαν βιωματικά από όλους τους μαθητές ακόμα και από του μικρότερους, ενώ οι **πίνακες παρατήρησης** φτιάχτηκαν από τα ίδια τα παιδιά (Armstrong, 2009)

5. Σχολικός Ανθόκηπος

Την Άνοιξη όταν το γκαζόν είχε φυτρώσει πια για τα καλά, αποφασίσαμε να κάνουμε άλλη μία αισθητική παρέμβαση στο περιβάλλον της αυλής μας. Φτιάξαμε ένα **ξύλινο παρτέρι** ακριβώς κάτω από το γείσο του νέου μας υπόστεγου. Υπολογίσαμε ότι το νερό θα πέφτει από τις αυλακώσεις των κεραμιδιών ακριβώς εκεί που σχεδιάσαμε να φυτέψουμε **βασιλικούς, μικρές τριανταφυλλίες, μαργαρίτες και φράουλες.** Το ξύλινο παρτέρι ήταν η αγαπημένη εναλλακτική ενασχόληση των μικρών καθώς τους άρεσε να τα περιπολούν και να μαζεύουν τις έτοιμες φράουλες

6.

Παρατηρητήριο Φύσης

Ήταν το τελευταίο δώρο των ανθρώπων που αγάπησαν το μικρό μας σχολείο. Στολίδι της σχολικής μας αυλής, το όνειρο μικρών και μεγάλων εδώ και πολύ καιρό έγινε πραγματικότητα: ένα αληθινό παρατηρητήριο της φύσης, **ένα ξύλινο δεντρόσπιτο!**

Η **αναρρίχηση** από την σκάλα με τους φυσικούς κορμούς έγινε επίτευγμα για κάθε μαθητή με χαμηλή αυτοεκτίμηση (Steiner, 1996), μια φωλιά για τους φίλους που ήθελαν να συζητήσουν, να μελετήσουν ή απλά να ξεκουραστούν και να θαυμάσουν τον κήπο μας από μία διαφορετική οπτική. Το σχολείο, οι συμμαθητές, η δασκάλα, τα προβλήματα όλα φαίνονταν διαφορετικά από ψηλά.

Στο παρατηρητήριο της φύσης παίξαμε με τις φλογέρες μας, ζωγραφίσαμε, αλλά διαβάσαμε κι ένα βιβλίο. Το βιβλίο που μας έκανε να σκεφτούμε λίγο φιλοσοφικά και να συγκινηθούμε. «*Τι είναι άραγε η φύση για τον άνθρωπο και τι ο άνθρωπος για τη φύση;*» Αποχαιρετήσαμε τη χρονιά διαβάζοντας το «Δέντρο που Έδινε» του Σελ Σίλβερστάιν.

Γ. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΔΡΑΣΕΩΝ

Όπως αναφέρθηκε και στο Σχεδιασμό, η Αξιολόγηση αποτέλεσε ένα διαμορφωτικό εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε μετά από κάθε δράση για να επαναπροσδιορίσουμε στόχους και να εναρμονίσουμε την πρόοδο των δράσεων μας σύμφωνα με τις εξελισσόμενες ανάγκες των μαθητών. Η τελική μας αξιολόγηση παρουσιάζει το αντίκτυπο του Προγράμματός μας στα παιδιά αλλά και στην τοπική κοινωνία. Και ακριβώς επειδή **ο αναστοχασμός είναι συστηματική μας επιλογή και πρακτική μετά από κάθε δράση**, η τελική εικόνα μοιάζει τόσο πλούσια που υπερβαίνει κάθε αρχική μας προσδοκία. Κάθε λάθος αξιοποιήθηκε, κάθε παράλειψη συμπληρώθηκε και κάθε δυσκολία έγινε αφορμή σχεδιασμού επόμενης δράσης. Δε θα μπορούσαμε να κάνουμε και διαφορετικά, καθώς μόνο έτσι μπορέσαμε να κάνουμε κοινωνούς του έργου μας όλα αυτά τα πρόσωπα, τους φίλους, τους συγγενείς, τους γείτονες και όποιον ένιωθε την ανάγκη να προσφέρει «πλαταίνοντας» έτσι τη σχολική κοινότητα.

Ήταν τότε στη γιορτή λήξης που ήρθε στο σχολείο μας αρκετός κόσμος για να μας χαιρετήσει. Ο Σχολικός Λαχανόκηπος γεμάτος από όλα τα καλά γέμισε τις αγκαλιές των μεγαλύτερων μας και έκανε κάποιες καρδιές να χτυπήσουν πιο δυνατά. Ένας γέροντας έσκυψε και μου είπε συγκινημένος «Παιδί μου μας θύμισες τα παλιά, τότε που όλοι βοηθούσαμε ο ένας τον άλλον, μαζί στις χαρές μαζί και στις λύπες».

Κλείνοντας θα αναφέρω μια κουβέντα της μαθήτριάς μου Αγγελικής, της Ε' Δημοτικού. Μια κουβέντα που έλυσε μέσα μου κάθε ερωτηματικό ή φόβο για το τι καταφέραμε τελικά: «**Κυρία, με κάνατε να πιστέψω. Πίστεψα ότι αφού μόρεσε το μικρό μας σχολείο να κάνει κάτι που όλοι θαύμασαν, τότε όλοι μπορούν!**»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δημητρίου-Λαγοπούλου-Νικολάου (2007) Κλειδιά και αντικλειδιά : Εμφύχωση στην τάξη, Αθήνα: ΕΚΠΑ
- Ματσαγγούρας, Ηλίας (2003) *Η διαθεματικότητα στη σχολική πράξη*, Αθήνα : Εκδόσεις Γρηγόρη
- Armstrong, Thomas (2009) *Multiple intelligences in the classroom*, Virginia: ASCD
- Gardner, Howard (2004) *Changing minds: The art and science of changing our own and other people's minds*. Boston: Harvard Business School Press
- Goleman, Daniel (2006) *Emotional Intelligence: 10th Anniversary Edition; Why it can matter more than IQ*, New York: Random House Publishing Books
- Steiner, Rudolf (1996) *The Education of the Child: And Early Lectures on Education*, Gt Barrington: Anthroposophic Press